

pocit ohromenia, keď sa mi znenazdajky vytvorila asociácia medzi fotografiami Skinnera, ktoré som videl, keď som študoval jeho literatúru a človekom sediacim popri mne. Akosi som sa hanbil priznať, že som ho nespoznal v prvom momente nášho stretnutia. Podarilo sa mi však zakryť vzrušenie a o to viac som si začal vážiť jeho záujem o československú psychológiu a prácu psychológov v tejto krajine. Cítil som sa veľmi odmenený jeho pozornosťou a jeho neformálnym schválením práce, ktorú sme sa snažili vykonávať čo najlepšie za daných podmienok. Dnes, keď tento veľikán našej modernej psychologickéj vedy odišiel, spomienka na túto udalosť ma naplňa pocitom hrdosti, že odišiel informovaný a aspoň čiastočne oboznámený s vtedajším dianím v československej psychológii. Na druhý deň som sa zúčastnil diskusie k vtedajším aktuálnym otázkam rozvoja psychológie, ktorá bola vedená Skinnerom a britským psychológom Eysenckom, čo pre delegátov tohoto psychologického zasadania znamenalo konfrontáciu niektorých rozdielnych názorov medzi európskou a americkou psychológiou. Debata bola veľmi vtípná, filozofická a chvíľami veľmi vášnivá. Eysenck komentoval, že Skinner bol jeden z najviac nepochopených vedcov a čudoval sa, ako toto Skinner mohol znášať. Skinner objasňujúci teóriu operačného správania používajúci jemu vlastný znovuposilňujúci režim odpovedal: „Ja zisťujem, že mne stačí byť porozumený len tri alebo štyri krát do roka.“ Miestnosť, v ktorej sa debata odohrávala, bola obsadená do posledného miesta. Mnohí psychológovia stáli na chodbách a zúčastnili sa debaty pozeraním televízie. Som si istý, že v tom čase sa profesor Skinner nestrachoval o to, kto bude počúvať jeho prednášky.

Skinner často prednášal na zasadnutiach Americkej Psychologickej Asociácie. Po jeho odchode do dôchodku v roku 1974, kedy obdržal titul profesor emeritus, pokračoval po mnohé roky v práci a chodil denne približne tri kilometre do pracovne, kde stretával študentov a kolegov. Tu diskutoval teóriu a neúnavne pokračoval v publikačnej činnosti. Za jeho prácu ho Americká Psychologická Asociácia odmenila diplomom za významný vedecký prínos a zlatou medailou americkej psychologickéj nadácie v roku 1971. Na poslednom zasadnutí tejto asociácie v auguste 1990 obdržal vyznamenanie prezidenta asociácie za celoživotné prispievanie do psychológie, čo znamená, že Skinner sa stal jediným psychológom takto vysoko ohodnoteným. Mnohí ľudia považovali jeho posledné vystúpenie a prejav na pôde tejto asociácie za posledný dar Skinnera vede. Skinner po akceptovaní vyznamenania povedal, že to bola pre neho najväčšia pocta, akej sa v živote dožil. Dnes sa však ukazuje, že poctená zostáva psychologická veda, pretože mala brilantného prispievateľa počas plných 62 rokov. Skinner zanechal trvalé hodnoty pre psychológiu a psychológovia na celom svete sa s ním lúčia s obdivom a úctou.

M. Harminc

MIHAJLO ROSTOHAR — TRADICE BRNĚNSKÉ ŠKOLY

Před 25 lety zemřel v rodném Slovinsku prof. Mihajlo Rostohar, rázovitá osobnost v historii české psychologie v první polovině tohoto století, náš první experimentální psycholog mezinárodní úrovně. Mladší generaci psychologů toto jméno mnoho neříká, neboť neměli možnost seznámit se s jeho pracemi. Když jsme v r. 1978 neveřejně vzpomínali stého výročí Rostoharova narození (*3. 7. 1878, Bregy, Jugoslávie), nebylo možné vydat sborník jeho prací. Je úkolem psychologické historiografie, aby zhodnotila v širších souvislostech podíl M. Rostohara na formování naší disciplíny. Tento medailónek představuje Rostohara jako zakladatele brněnské psychologické školy, jak ho vidí jeden z jeho žáků.

Cesta k psychologii vedla Rostohara přes medicínu a přírodní vědy. Před dosažením doktorátu filozofie ve Vídni využil příležitosti získat základy experimentálně psychologické erudice u A. Meinonga ve Štýrském Hradci. Po stipendijním pobytu u W. Wudta v Lipsku přichází do Prahy a — jak to bylo v té době obvyklé — musel získat napřed venia docendi pro obor filozofie. Ve školním roce 1911—1912 však zřídil v Praze ve Fyziologickém ústavu prof. F. Mareše z vlastních prostředků první českou psychologickou laboratoř; po první světové válce přenesl svou laboratoř do Brna, kde se stala základem Psychologického ústavu FF Masarykovy univerzity, založeného 1926. Zde působil Rostohar jako profesor psychologie až do r. 1948, v letech 1934/35 byl děkanem filozofické fakulty. V jednom životopise čteme, že v r. 1948

odešel na odpočinek. Je to konvenční fráze, naprosto neodpovídající skutečnosti. V té době se zhoršily vztahy komunistické internacionály k Jugoslávii, také Titova ulice, po níž jsme přicházeli na fakultu, byla přejmenována. Rostohar se už do svého ústavu nevrátil, vykonával ještě pouze funkci rektora Vysoké školy sociální v Brně.

Rokem 1950, tedy ve věku 72 let, začíná třetí budovatelská etapa prof. Rostohara. Zakládá psychologický ústav na lublaňské univerzitě, kde je dnes jeho busta. Vydává učební texty, píše monografie, experimentálně zkoumá prožívání filmu u mládeže.

Kdybychom hledali epiteton ornans pro M. Rostohara, snad nejuvýstižnější by bylo „vyznavač celosti a experimentu“; pro některé z nás to bylo také epiteton constans. Prof. Rostohar dovedl své studenty získat i nadchnout pro celostní pojetí psychických jevů a pro experimentování. Pozoruhodné se nám zdálo jeho zdůraznění, že psychologický experiment vznikl z podnětů J. E. Purkyně (1819, 1825), Rostohar však nebyl laboratorním badatelem, nikdy mu neunikal tep života a sociální kontext zkoumaných jevů. Jezdívával do Vítkovických železáren, Baťových závodů ve Zlíně a konal výzkumy na brněnských školách. Přístrojové vybavení jeho ústavu odpovídalo tehdejší evropské úrovni. Zahraniční ohlas mělo Rostoharovo experimentální zkoumání barevných kvalit a zkoumání aktuální geneze zrakové představy, vyústující do charakteristiky tří způsobů geneze vizuálních představ: kumulativního, obrysového a z vůdčího motivu. Řadu námětů M. Rostohara rozpracovali jeho spolupracovníci a žáci, zejména V. Chmelař (vnímání tvarů v indirektivním vidění, dlouhodobá optická pozornost) a L. Kolaříková. Ve svém zásadním příklonu k celostnímu a vývojovému hledisku není Rostohar epigonem ani lipské ani berlínské školy. Své pojetí celosti a struktury zřetelně odlišil zejména od pojetí Kruegerova. Krystalizaci Rostoharových názorů lze dobře sledovat na dvou stěžejních pracích: Studie z vývojové psychologie I. (Brno 1928) a Psychologie jako věda o subjektivní skutečnosti (Brno 1950); mezitím je řada článků v časopise Psychologie, který Rostohar založil a redigoval v letech 1935—1950. Po komunistickém puči se vynořily návrhy, aby časopis byl přejmenován na Reflexologii. Jeho vydávání bylo stejně zastaveno a Rostoharova zmíněná poslední kniha, provokující již svým názvem, se dostala do propadliště. Někteří z Rostoharových žáků byli vyloučeni ze studia, někteří emigrovali. V následujícím období chyběla brněnské psychologii Rostoharova pevná ruka. Další vývoj psychologie na filozofické fakultě se opíral o taktiku „abychom nenarazili“; to už byl troud Rostoharova bohatýrského působení.

Ríkávalo se, že Rostohar měl výrazné rysy slovinské národní povahy: přímost, otevřenost, sebevědomí, bojovnost, ale také dobrosrdečnost a empatii. S láskou hovořil při přednáškách o své matce a sourozencích. Když odcházel jeden z posluchačů, který obětavě pracoval jako knihovník, Rostohar měl slzy v očích. U něho každý věděl, na čem je. Návštěvníky ústavu vítal nezřídka s legendárním opičákem Pepkem v náručí. Ten zaujímal velmi vyhraněné sympatie nebo antipatie k příchozím, na některé zle vrčel. Jeden z posluchačů se chtěl blýsknout postřehem, že profesor přejímá první dojem opičáka, druhý student však vyjádřil svou úvahu opačně: „Co když Pepek zachycuje první dojem Rostoharův?“ Při jedné návštěvě však musel opičák zůstat v kleci a pod dohledem. Byla to návštěva prezidenta T. G. Masaryka, který si se zájmem prohlédl přístroje, z nichž některé byly zhotoveny podle Rostoharových návrhů.

Můžeme-li vůbec hovořit o nějaké české psychologické škole, pak by v úvahu přicházela především škola Rostoharova, jak se v Brně zformovala v třicátých letech. Měla uznávaného představitele a jednotnou koncepci, jejímž specifickým bylo zkoumání geneze psychických procesů, východiskem bylo celostní pojetí zkušenosti subjektu, a základním přístupem byl experiment — od laboratorního až po sociální. Přes rozdíly v pojetí celostní a tvarové psychologie se skupina erudovaných a zanícených spolupracovníků kolem prof. Rostohara (F. Kratina, V. Chmelař, R. Konečný, E. Pejhovský, L. Kolaříková a další) spojovala zejména v úsilí o udržení odborné úrovně časopisu Psychologie a v reprezentaci brněnské psychologie na mezinárodních sjezdech. Je třeba se zmínit o tom, že Rostohar uplatňoval vehemenci svého temperamentu ve spojení s věcností úsudku také v organizační činnosti. Po smrti biologa prof. Babáka byl od r. 1926 hybnou silou Společnosti pro výzkum dítěte a jako dlouholetý předseda této společnosti se zasloužil o uspořádání sjezdů, které se staly všeslovanskými akcemi (Brno 1933, Lublaň 1937). Mezi účast-

níky byli kromě psychologů početně silně zastoupeni pedagogové, lékaři, filosofové, sociologové. Sborníky z těchto sjezdů jsou cenným dokladem o mezioborovém řešení aktuálních otázek té doby.

Rostohar neměl vytrvalost a pečlivost Chmelařovu při realizaci experimentálních výzkumů ani formulační preciznost Kratinovu, ale předčil oba invencí a silou přesvědčení. Chmelař — ač realizoval některé Rostoharovy experimentální náměty — byl svým pozitivistickým zaměřením bližší F. Krejčímu, který byl Rostoharovým úhlavním oponentem. (Krejčí označil v jedné z recenzí Rostoharovu psychologii za nemožnou. Rostohar zase polemicky vystupoval proti snahám Krejčího o zpřirodověděčení psychologie a proti jeho atomizujícímu pojetí.) Další polemická kontroverze mezi Rostoharem a V. Příhodou se týkala pojetí elementárního čtení; šlo o globální metodu, ve sloganu tedy o to, zda děti mají „globati“ nebo nikoli. Jestliže si zařadíme vztah k F. Krejčímu do širších souvislostí, je třeba brát v úvahu, že Rostoharovy začátky v Praze jsou ve spojení s „podnájmem“, který získal ve Fyziologickém ústavu prof. Mareše. Ten však byl nejradikálnějším odpůrcem naturalistické psychologie Krejčího. Spor mezi Marešem a Krejčím byl tak závažný, že se o něm zmiňuje i Arne Novák v dějinách české literatury a označuje jej jako nejdůležitější filosofickou polemiku z doby před první světovou válkou. Není divu, že Rostohar byl zařazen do tábora Marešova, a je pravděpodobné, že negativní postoj Krejčího byl důvodem k tomu, že Rostohar přešel do Brna.

Jako vysokoškolský učitel navozoval Rostohar u studentů jistotu o spolehlivém základu poznatků vědecké psychologie, i o možnosti rozvíjet tyto poznatky experimentální metodou. Stejně pevně se v souladu se svou robustní konstitucí také prezentoval při řešení otázek provozu ústavu. Nebyl chodícím naučným slovníkem, ale profesorem v plném smyslu slova (tzn. vyznavačem). Nebyl subjektivistou, ale zdůrazňováním zkušenosti subjektu jako východiska psychologického zkoumání se ke konci svého působení v našich zemích dostal do nejzávažnější ze svých kontroverzí, a to s ideologií, která tento aspekt na dlouhou dobu opuncovala patřičným -ismem. V nových podmínkách svobody názoru a vědeckého bádání není připomenutí M. Rostohara pouze pietní vzpomínkou, ale podnětem k úvaze, na které tradice Rostoharovy školy by bylo užitečné navázat.

J. Švancara